

ניראל שחר ואליהו כלאב

מסירות נפש עד כמה? | ג:

תוכן:

פתיחה

משא ומתן בדעת תוספות

מדוע ר"ת לא אמר כריב"ם

מדוע קושיות ריב"ם לא קשות

גדולה עבירה לשמה

הנאת עצמן שאני

קידוש ה'

מקור המצווה

מסירות נפש כשאין חיוב

עוד במסירות נפש

אביזריהו דעריות

מסירות נפש על לימוד תורה

סיכום

פתיחה

אומרת הגמרא במסכת כתובות (ג):

"מאי סכנה אילימא דאמרי בתולה הנשאת ליום הרביעי תיהרג נהגו לגמרי ניעקריה אמר רבה דאמרי בתולה הנשאת ביום הרביעי תיבעל להגמון תחלה האי סכנה אונס הוא משום דאיכא צנועות דמסרן נפשיהו לקטלא ואתיין לידי סכנה ולידרוש להו דאונס שרי איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות וליעקריה גזירה עבידא דבטלא ותקנתא דרבנן מקמי גזירה לא עקרינן אי הכי בשלישי נמי אתי ובעיל מספיקא לא עקר נפשיה ובשני לא יכנוס ואם מחמת האונס מותר."

מבררת הגמרא: מאי אותה סכנה (שהוזכרה מקודם בגמרא שבד"כ בתולה נישאת ביום רביעי אבל בגלל הסכנה כנסו ביום שלישי) אילימא דאמרי (השלטונות) שבתולה הנשאת ליום הרביעי תיהרג, אם כן וכי בסכנה כעין זו נהגו לכנוס בשלישי? לגמרי ניעקריה! (את תקנת הנישואין ביום רביעי, שוודאי אין להקפיד על תקנת חכמים במקום סכנת נפשות) פרש"י (ד"ה ניעקריה) שיתקנו להם ימים אחרים.

אמר רבה דאמרי בתולה הנשאת ביום הרביעי תיבעל להגמון תחלה שואלת הגמרא אי סכנה, אונס הוא! משיבה הגמרא: שיש סכנה משום דאיכא צנועות דמסרן נפשיהו לקטלא ואתיין לידי סכנה.

הגמרא שואלת: שיש "לידרוש להו דאונס שרי, ושואלים התוספות (ד"ה ולדרוש להו דאונס שרי) איך אמרה הגמרא שבאונס מותר להן להיבעל, והרי למדנו במסכת סנהדרין, שעל ג' עבירות חמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, יהרג ואל יעבור אם אונסים אותו ואפילו בצינעה, וכמו ברציחה שממנה למדנו לעריות, וכאן זה גילוי עריות.

"ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת מצרי, דרחמנא אפקריה לזרעיה." כלומר, בעילת גוי אינה בכלל איסורי עריות. והוכיח ר"ת את דבריו מהסוגיה בסנהדרין בפרק בן סורר (עד:), ששאלה הגמרא "והא אסתר פרהסיא הואי?" ומדוע לא שאלה הגמרא מאסתר על עצם הדין של עריות, שאמרנו שיהרג ואל יעבור, והמתינה עד לדינו של רבי יוחנן שבפרהסיא יש חיוב של קידוש השם? אלא על כורחננו, שכיוון שהייתה שם בעילה של גוי, אין זה בכלל איסורי עריות, ולא הייתה חייבת למסור את נפשה, ולכן שאלה הגמרא רק מדין קידוש השם בפרהסיא.

וממשיך התוס':

"ומתוך כך התייר ר"ת בת ישראל שהמירה דתה ונבעלה לעובד כוכבים ושוב חזרה ונתגייר העובד כוכבים עמה וגרשה בעלה והתירה לאותו שנתגייר עמה דלא שייך למימר אחד לבועל בביאת עובד כוכבים דהוי כביאת בהמה."

הריב"ם חולק על ר"י:

"דכיון דאסורה לבעל ע"י ביאת עובד כוכבים כדאמרינן הכא דאיכא פרוצות, ולקמן בפרק האשה שנתאלמנה (טו:) גבי שבויה ואמרינן נמי במגילה (טו:) כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך אלמא לגבי בעלה לא חשיב כביאת בהמה שאין ביאתה פוסלת דאין זנות לבהמה כדאיתא בפ' הבא על יבמתו ביבמות (טז:) דכי אמרינן שם רחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים הנ"מ לענין חיים דזרעיה חשיב כזרע בהמה אבל ביאתו לא חשיב כביאת בהמה וכיון שאסורה לבעל אסורה גם לבועל מונטמאה ונטמאה ואמרינן נמי בסוטה פרק ארוסה (כו:) מקנין ע"י עובד כוכבים."

אלא שלשיטתו קשה מהגמרא בכתובות: "ולדרוש להו דאונס שרי" – היתכן? הרי זה בכלל איסורי עריות שעליהם יהרג ואל יעבור, שהרי כעת הן נכנסות לחופה ובודאי לפני כן כבר היו אירוסין?

על כך משיב הריב"ם, שהיינו משום שאשה קרקע עולם היא ולא עשתה מעשה, ולכן אינה חייבת למסור את נפשה על כך. ולגבי השאלה מדוע לא הקשתה הגמרא בסנהדרין על אסתר מעצם הדין של עריות, עונה הריב"ם: משום שזה היה פשיטא לגמרא מעיקרא, שכיון שאשה קרקע עולם היא ואינה עושה מעשה, אין לה דין של איסורי עריות לגבי חיוב מסירות הנפש על כך. אבל לעניין חילול השם חשבנו שאין זה מועיל, כיון שסוף סוף נעשה איסור בפרהסיא ויש בו חילול השם, ותייר אביי, שכיון שהיא אינה עושה מעשה גם חילול השם אין לגבה ואין צריכה למסור נפשה.

וכן כותב הרא"ש (א, ג):

"וכן מוכח בריש הבא על יבמתו (גג) מההיא דאמר רבא אין אונס בעריות דאין קשוי אלא לדעת דמשמע הא יש קשוי שלא לדעת יש אונס ואמאי הא אמרינן בעריות יהרג ואל יעבור אלא ודאי הכי פירושא אם מביאים אותו על הערוה בעל כרחו יהרג ואל יעבור ואינו יכול ליפטר את עצמו ולומר אין אני עושה כלום אלא אחרים עושים בי מעשה לפי שאין קשוי אלא לדעת וכשיתקשה עושה מעשה בידים משמע הא בעבודת כוכבים כגון אם כפפו קומתו להשתחוות לעבודת כוכבים או בשפיכות דמים כגון שהכוהו בגופו על אדם אחר והרגוהו כיון שאינו עושה מעשה כלל אלא אחרים עושים בו מעשה אינו מחויב למסור את עצמו".

רש"י ביומא (פב.) מסביר ג"כ שיש היתר להיבעל אם לא עושים מעשה ואומר:

"דהיא אינה עושה כלום, דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר."

הרא"ש מקיים את דברי ר"ת, אך מטעם אחר (ונראה שיש נ"מ בין הטעמים) מתוך זה שכתוב בפסוק "ונטמאה ונטמאה" לומדת הגמ' בסוטה (כו.) שא"א שבגדה בבעלה אסורה לבעל ואסורה לבועל, אבל צ"ל שזה רק כשהיא אסורה עליו מדין זה שיש לה בעל, ובלאו הכי היתה מותרת לו, אבל גוי שהיא אסורה עליו בכל מקרה מדין שהוא גוי גם אם לא הייתה נשואה, לא ניתוסף בה איסור לבועל בביאתו.

זאת אומרת שלשיטת הרא"ש כל מה שאמרנו שאסורה לבעל אסורה לבועל זה רק אם היא אסורה לבועל מכוח הבעל, אבל מקום שעצם ה"ונטמאה" הוא לא מכוח הבעל, האישה לא אסורה על הבעל.

הפנ"י (ג: בתוס' ד"ה לדרוש) בסברת ר"ת כותב:

"דכיון שאין חייבין מיתה על ביאת עובד כוכבים ולא הוי בכלל מות יומת הנואף והנואפת, א"כ לא הוי בכלל גילוי עריות וסמך אהאי סברא דרחמנא אפקרא לזרעיה אלמא דכביאת בהמה חשיב וא"כ אינו בכלל גילוי עריות כדקיי"ל אין זנות לבהמה ונהי דאשה המביאה בהמה עליה חייבת מיתה היינו מגזירת הכתוב ולעולם שאין זה בכלל ג"ע."

משא ומתן בדעת תוספות

מדוע ר"ת לא אמר כריב"ם

הפני יהושע מבין בשיטת רבינו תם שהחילוק בין פרהסיא לגילוי עריות רגיל הוא, שבפרהסיא אין לנו דין של קרקע עולם שבו אומרים תעבור ולא תיהרג ולכן שרי באונס מה שאין כן בגילוי עריות שאינו בפרהסיא שבו וודאי אסור לה כי אינה עוזר לה שהיא קרקע עולם. אבל לריב"ם יש פה גרסא אחרת שהדין הוא יהרג ואל יעבור, שזה מופנה בעצם לבעל ולא אליה. עוד מביא המאירי, שבעל המאור מביא שיטתו של רבינו תם וכן הרמב"ן במלחמות שם.

מרן הבית יוסף כתב ביורה דעה (קנו) ששיטת הרמב"ן היא, שבת ישראל שנבעלה לגוי אינה בדין גילוי עריות לעניין של תהרג ואל תעבור זה כשהיא פנויה, אבל אם היא נשואה אין זה הדין אלא אסורה לבעלה, ולכן בראיה של רבינו תם מאסתר שהייתה פרהסיא בזה מכריח הבית יוסף בשיטת הרמב"ן שאסתר הייתה פנויה ולכן הייתה מותרת למרדכי. ולא מופיע בדברי הבית יוסף שיטת הרמב"ן במלחמות שאשת איש ישראל שנבעלה לגוי (באונס) אינה נאסרת עליו.

מדוע קושיות ריב"ם לא קשות

הפני יהושע מעיר, שלכאורה קושיות ריב"ם על שיטת רבינו תם דלעיל, לא קשות כלל, ואינן סותרות את דבריו. רבינו תם ודאי מודה שמדרבנן היא אסורה לבעלה, אם זינתה ברצון עם גוי; שהרי מה שאין בגוי את הדרשה של "ונטמאה", זה רק לאסור מהתורה אבל ודאי שזו שעושה מעשה כה חמור, ואין יותר גרוע מלעבור על דת יהודית – תהיה אסורה. ואפילו ששם צריך התראה, בכל זאת כאן זה יותר גרוע, כי יש פה פריצות יותר מידי גדולה, כמו שכתוב בסוף גיטין שבפריצות גדולה חייב לגרשה. וראיה לכך (אפילו שנראה שיכול היה להיות קושיה) "כאשר אבדתי אבדתי" שאבדתי גם לבעלי כשם שאבדתי לי, רואים מפה שהחמירה על עצמה אפילו שהיא איסור דרבנן בלבד, וכן נראה מזה שמרדכי לא גירש אותה אחרי זה על מנת למנוע ממנה איסור גדול. וקושיית התוס' שלכאורה לא יכול היה לגרשה כי היה נודע כל הסיפור, לא מאוד קשה, כי יכול היה לגרשה בכתב ידו ולא היה נודע לכולם, אלא מכאן ראייה שגם פה שיך כאשר אבדתי.

אמנם יוצא קושי לרבינו תם, שהרי הגמרא בסוטה אומרת: 'מקנין ע"י עובד כוכבים', ומדמקנין לה איתא בכלל ונטמאה ואסורה מדאורייתא! ובבבן סורר תוס' מקשים מהגמרא הנל. אלא יש לתרץ את שיטת רבינו תם שבזה שאסורה לבעל מהתורה הוא מודה מהפסוק "ושכב איש אותה" והמעוט היחיד מהמילה איש היא לבהמה. ובכל זאת היא מותרת לבעל שלה מאותו טעם של הרא"ש שגם ככה היא אסורה לו ולא

אומרים "אסורה לבעל אסורה לבעל" ואלא כל מה שרבינו תם ניסה לומר, הוא את הטעם שאין בביאת גוי חיוב מיתה, כי אם היה פה איסור אשת איש אז הייתה אסורה לבעלה, ולפחות מדרבנן, כדתנן הנתען על אשת איש אם כנס מוציא, ולכן כתב רבינו תם שאין חיוב מיתה על ביאת גוי כי לא נכלל באשת איש וזה רק ביאת איסור. וזה מה שנקרא "נטען על פנויה או כותית ונתגיירה שאם כנס לא חייב להוציא", ולכן התיר רבינו תם במומרת שכנסה – שלא יוציא.

וכן תרומת הדשן (ח"א ס' רי"ט) כתב דדוחק גדול לומר דר"ת לא הרגיש בכל אותן ראיות המפורשות במתני': "ובתלמוד דאסורה היא לבעלה על ידי ביאת נכרי וטפי אית לן למימר דמודה רבינו תם שאסורה לבעלה ולא התיר אותה אלא לבעל."

בחידושי ר' שמואל (סימן ג) מביא את תרומת הדשן שתוהה על רבינו תם, ואומר: "עיינ בדבריו שם בביאור ההבדל בין הבעל לבעל באיסור וצריך עיון."

ונראה שיש לבאר את החילוק לשיטת רבינו תם, שבגמרא בסוטה (כו): ילפינן מקרא שאין זנות לבהמה, ואם לא היינו יודעים את זה היינו אוסרים אותה לבעלה אם נבעלה לבהמה, וברור שגם אם הייתה סברא שיש זנות לבהמה ונאסרת לבעלה היא עדיין לא עוברת על איסור אשת איש, ולכן אין פה גילוי עריות של אשת איש כי אין בזה ביאת זנות, דאין זנות לבהמה.

לעניין גילוי עריות צריך מעשה של שני הצדדים באיסור, ושתהיה ביאה מצד הבעל ולא מספיק עצם המעשה שהיא נבעלת אם אין כאן בועל, ולכן מחייב שביאת זנות היא ביאה עם אדם בלבד. ואם זו ביאת בהמה, הרי שגם אם יש עליה שם ביאה, ויש בכך זנות, עדיין אין כאן איסור גילוי עריות דאשת איש כי אין כאן שני צדדי ביאה. ומפרש את החילוק בין דין ביאה שאוסרתה על בעלה מדין ביאה בגילוי עריות, שלבעלה היא אסורה בכל מקום שיש לזה שם ביאה שזו ביאת זנות, ולגילוי עריות לא יכול להיחשב כי בשביל זה צריך צד בועל.

ז"א שביאת גוי היא כביאת בהמה לגבי זה שלא חשיב צד בועל כי מעשה ביאה משתי צדדין לכאורה יש כאן, אך מכיוון שהוא גוי - אנחנו לא מחשיבים את זה, ז"א אם נדון על חפצא של מעשה הביאה עצמו וודאי שזה נחשב מעשה ביאה שהרי אדם ממש עושה את זה, ופה אין את הדימוי לבהמה כי יש פה צד בועל. וזה מה שאומר רבינו תם שרחמנא אפקרייה לזרעיה דגוי. ולכן אינה נאסרת לבעל אלא לבעל כי מדין זנות היא אסורה על בעלה אבל מדין בעילה היא לא נחשבת שנבעלה אז היא מותרת לבעל כי לא שייך פה אשת איש.

גדולה עבירה לשמה

הגמ' בנוזר (כג:) ויבמות (קג:) אומרת:

"גדולה עבירה לשמה דכתיב 'מנשים באהל תבורך יעל אשת חבר הקיני', מנשים באהל תבורך, מאן נשים שבאהל, שרה רבקה רחל ולאה וכו', והא קמתהניא מעבירה, א"ר יוחנן כל טובתן של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים וכו'".

רש"י בנוזר (שם) פירש, דהאמהות קיימו מצוה שלא לשמה:

"שאמרו לבעליהן לבא אל שפחתן ולא לשם מצוה נתכוננו אלא כדי שמתקנאות זו בזו, רחל באחותה ושרה ולאח באמהות".

והתוספות ביבמות (שם ד"ה והא) פירשו דהאמהות נהנו מן הביאה משא"כ יעל עי"ש. וביומא (פ"ב: ד"ה מה) פירשו דהאמהות התכוונו "להבנות מבעליהן" ולא לשם מצוה עי"ש.

והנה לכאורה מוכח מסוגיא זו דיעל אשת חבר הקיני לא זו בלבד שהותר לה להתמסר לביאת סיסרא כדי להציל את ישראל, אלא אף להביא לידי כך שיבא אליה, והכתוב משבחה על כך, עד שנמשלה לאמותינו הקדושות שרה רבקה רחל ולאח, הרי לן דהותר איסור גילוי עריות כדי להציל את הנפש, ולכאורה תמוה הלא גילוי עריות דינו יהרג ואל יעבור.

אמנם התוס' בנוזר (שם ד"ה והא) כבר עמדו על שאלה זו, וכתבו על קושיית הגמ' והא קמתהניא מעבירה: "ונהי נמי דלא קשה לו תהרג ואל תעבור, כדאמרינן בשלהי פרק בן סורר ומורה (סנהדרין ע"ד:) דאסתר קרקע עולם היתה, מכל מקום למה משבחה הכתוב והלא נהנית היא מן העבירה",

הרי כתבו התוס' דההיתר של יעל לא משום הצלת ישראל היה, אלא משום דקרקע עולם הוא. אך התוס' סתרו דבריהם בסנהדרין (שם ד"ה והא אסתר) ששאלו שם שאלה דומה למה ששאלו על הגמ' שלנו, שמדוע הקשו רק משום שאסתר פרהסיא הייתה, הלא גילוי עריות מג' עבירות החמורות שדינם יהרג ואל יעבור אף בצנעא.

ותירצו בב' דרכים (שהובאו גם אצלנו בכתובות), א. בשם ר"ת הביאו, דבביאת נכרי אין איסור ערוה ואין דינה יהרג ואל יעבור. ב. דלגבי איסור ערוה ידענו בפשטות דכיון דקרקע עולם היא אין עליה איסור עריות, דהלא כל דין יהרג ואל יעבור בעריות למדנו מרוצח, וגם ברוצח אם יאמרו לו להניח שיזרקוהו על התינוק אינו חייב למסור נפשו להריגה דשב ואל תעשה הוא, ומאי חזית דדמא דידיה סומק טפי, וכך נמי בערוה, אלא דהו"א דפרהסיא חייב להיהרג אף בכה"ג משום חילול ה', וקמ"ל דמ"מ קרקע עולם הוא ואף בפרהסיא תעבור ואל תיהרג.

והוסיפו התוס', דגבי יעל אין לומר דקרקע עולם היתה, דלא היתה אנוסה כלל, שהרי סיסרא בורח היה ולא היה רשאי לאונסה כלל, אלא ביקש שתחביא אותו והיא זו ששידלתו לביאה עי"ש. אך לא ביארו שם התוספות לשיטתם מה היתר היה ליעל אשת חבר הקיני לעבור על איסור חמור דערוה דיהרג ואל יעבור. ולכאורה צריך לומר, כמו שמשמע מהתוס' אצלנו דיעל התכוונה להצלת ישראל ולפיכך לא עברה כלל על איסור ערוה, אלא שהקשו למה משבחה הכתוב כיון שנהנתה מעבירה.

ובחידושי הר"ן שם מבואר, דאין קרקע עולם היתר כלל, אלא סיבה שאין האשה מצווה למסור נפשה, שהרי בלא"ה בידם לעשות בה ככל חפצם ויבעלוה באונס, ומה לה כי תלחם ותתנגד כאשר ימסרוה ויבעלוה על אפה ועל חמתה.

ולדבריו ברור דביעל א"א לומר שלא עברה על איסור ערוה משום דקרקע עולם היא, דהלא היא אשר הביאה לידי עבירה עם סיסרא, ולא היה כאן ביאת אונס עי"א אחרים, וע"כ דההיתר היה משום הצלת כלל ישראל. וכמש"נ בדעת התוס' בסנהדרין, ולא סמכו על שיטת ר"ת שרבים חלקו עליו דביאת עכו"ם אין בה איסור ערוה.

אלא שצ"ע לפי"ז בדברי התוס' בסנהדרין, דא"כ מאי קשיא ליה לגבי אסתר, והלא גם אסתר כיוונה להצלת ישראל. ואפשר דגבי אסתר היה זה הצלה רחוקה ולא הותר איסור ערוה אלא בהצלה קרובה וישירה כמו בייעל שהתכוונה להרוג את סיסרא מתוך שכרותו.

הנאת עצמן שאני

הרמב"ן (הובא בשיטמ"ק, ובחידושי הרשב"א אצלנו, ד"ה ולדרוש) מקשה איך נדרוש להו דאונס שרי, והרי זה בפרהסיא ובשעת גזירת המלכות, ואם כן חייבת למסור נפשה? ומתרץ הרמב"ן, שכיון שהיתה הגזירה להנאת עצמן, לכן אפילו בשעת הגזירה ובפרהסיא תעבור ואל תהרג.

בעצם הרמב"ן שואל, תינח לגבי עריות, אבל הלא יש כאן חיוב מסירות נפש מצד חילול השם, משום פרהסיא או משום שעת השמד? אלא על כרחך, במקום אונס משום הנאת עצמן, שרי אפילו בפרהסיא או בשעת השמד. וכן אומר רש"י בסנהדרין (ד"ה הנאת עצמו): "שאינ הנכרי מתכוין להעבירו מיראתו אלא להנאת עצמו מתכוין – שאני", ואין כאן חילול השם ליהרג על כך.

הרמב"ן מוסיף ואומר, שזה שלא כראב"ד שאמר, שבשעת השמד אפילו להנאת עצמן תהרג.

הר"ן בחידושי לנסנהדרין (עד. ד"ה אבל בשעת) מוכיח מהירושלמי (שביעית ד, ב) כשיטת הרמב"ן. כתוב בירושלמי, שבראשונה היתה המלכות אונסת לשלם מיסים גם בשנה השביעית. הורה רבי ינאי שיחרשו ויזרעו בשביעית כדי שיוכלו לשלם את המיסים. ומקשה הגמרא על רבי ינאי איך התיר, והרי נמנו וגמרו בעליית בית נתזא -

"על כל התורה יעבור ואל יהרג באונס... הדא דתימא בינו לבין עצמו, אבל ברבים אפילו מצוה קלה לא ישמע לו. אמר - לא מתכוון משמדתכון ולא איתכווין אלא למיגבי ארנונין".

אם כן מוכח, שכאשר הגזירה היא להנאת עצמם, כגון לגביית מיסים, אזי אפילו בשעת גזירה כללית על כל הציבור ואפילו בפרהסיא מותר.

ממילא צריך לומר שכאין אין בכלל חילול ה', ומובן למה מותר לאותן נשים (אצלנו בגמ') להכנס למצב של אונס, כי ההיתר הוא מצד פיקו"נ, וברגע שאין חילול ה' אין סיבה לא להתיר הכל בפני פיקו"נ, וזה קשה על הראב"ד, שחייב מסירות נפש בשעת הגזירה אפילו אם היא להנאת עצמם.

הר"ן, אף שהביא ראיה מהירושלמי שבמקום של הנאת עצמן יעבור ואל יהרג ואפילו בשעת הגזירה, כאמור לעיל, בכל זאת מציין, שנראה שהרמב"ם לא סובר כך אלא כראב"ד. הוא מדייק זאת מכך שהרמב"ם מביא דין יהרג ואל יעבור בג' עבירות חמורות בלבד, בזמן שמתכוין להנאת עצמו, אבל אם נתכוין להעבירו על המצוות, יהרג ואל יעבור אפילו על שאר מצוות, אם היה בפרהסיא. וממשיך הרמב"ם (יסודי התורה ה, ג):

"וכל דברים אלו שלא בשעת הגזירה, אבל בשעת הגזירה... יהרג ואל יעבור על כל המצוות בין בפרהסיא ובין בצינעה".

מדייק הר"ן - ששמע שמתייחס לכל האמור לעיל כולל דין הנאת עצמן, שבשעת גזירה אינו קיים כשם שדין צינעה לא קיים בשעת גזירה.

כלומר, לדעת הר"ן, הרמב"ם סובר כראב"ד, שבשעת גזירה חייב במסירות נפש אפילו על אונס מחמת הנאת עצמן. כבר ביארנו לעיל שהרמב"ם אינו חולק על גדרו של הנמוק"י לשעת הגזירה, וממילא לא יקשה עליו מן הירושלמי שהביא הר"ן כמבואר לעיל, ששם לא היתה שעת הגזירה, שהרי היתה זו גזירה כללית על כל האומות.

מצינו בפוסקים מחלוקת האם צד של אונס כלשהו לא אוסר את האישה על בעלה. בשו"ת בית יעקב (ל"ט) דן באחד שפקדו עליו לבא על אשת איש ישראל, ואם לא - יהרגוהו; ומה הדין אם אחת התנדבה להיבעל לו ע"מ להצילו ממות, האם אשה זו אסורה לבעלה או שדינה כאנוסה ומותרת. וחדש חידוש עצום, דאף דמצד האשה אין כאן אונס שהרי מרצונה התנדבה להבעל לו כדי שלא יהרגוהו, מ"מ כיון שיש "צד אונס" בדבר, דהוא היה אונס, לא נאסרה היא לבעלה.¹

מעיה הבית יעקב, שלכאורה דבריו נסתרים מדברי המהרי"ק, שכתב לגבי אסתר דאף שעשתה מצוה רבה בהצילה את כלל ישראל אעפ"כ נאסרה למרדכי, וכמו שאמרה 'כאשר אבדתי אבדתי' (כדאיא במגילה טו). וכתב לחלק דאסתר לא אמרה כן אלא כשהלכה לאחשוורוש וטרם ידעה שהועילה במעשיה להציל את כלל ישראל, אבל בדיעבד כשנתברר שאכן ריוח והצלה עמדו ליהודים על ידה - הותרה לבעלה, עי"ש.

וסברא זו נפלאה היא בעינינו ולכאורה אין בה טעם, דאטו דין אונס תלוי בתוצאה והלא אין הוא תלוי אלא בעצם המעשה, דאם יש בזה דין אונס משום שכך מצותה וחובה מה לן אם בסוף הצליחה דרכה אם לא. וכבר תמה עליו השבות יעקב (ב,ק"ז) ודחה סברא זו עי"ש.

מ"מ מבואר מכל דברי הבית יעקב, שאשה זו לא עברה כל עבירה אלא עשתה מצוה, והסמיך את דבריו גם על מה שאמרו חז"ל לגבי יעל - גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, אף דמיירי בהצלת היחיד ולא בהצלת כלל ישראל כולו.

ובשבות יעקב (שם) דן בשאלה אחרת, בסיעה של בני אדם שהתנפלו עליהם רוצחים בני בליעל ורצו להורגם וליטול ממונם, והייתה ביניהם אשת איש אחת, ובהסכמת בעלה הפקירה עצמה לזנות לאנשי בליעל אלה, ובכך הצילה את כולם; ופסק השבות יעקב דנאסרה לבעלה, ושלא כדברי הבית יעקב, ומ"מ כתב:

"דשפיר עבדה להצלת עצמה והרבים ומקרי אנוסה לענין זה דלא מיענשא עליה כיון דעשתה לשמה כמו יעל ואסתר".

הרי שגם הוא התיר גילוי עריות להצלת הרבים, וכ"כ בשו"ת עטרת חכמים (אה"ע כ"ט).

קידוש ה'

כתב הרמב"ם (יסוה"ת ה, א):

"כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת

¹ ולכאורה הרי זה כמי שמתרפא בעבודה זרה דלא חשיב אונס כמבואר ברמב"ם פ"ה מיסודי התורה ואכמ"ל.

מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וחי בהם ולא שימות בהם ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

עוד כתב (ספר המצוות ע, ט):

"המצווה התשיעית היא שצונו לקדש השם והוא אמרו 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'. ועניין זאת המצווה הוא אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם, ושלא נפחד בהיזק שום מזיק. ואף על פי שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו ואף על פי שלבנו מאמין בו יתעלה."

ובספר החינוך (רצ"ו) כתב טעם למצווה זו :

"שורש מצווה זו, ידוע כי האדם לא נברא רק לעבד בוראו ומי שאינו מוסר גופו על עבדת אדוניו אינו עבד טוב, והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם, קל וחמר על מצות מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא."

מקור המצווה

איתא בסנהדרין (עד):

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ועבודה זרה לא? והא תניא, אמר רבי ישמעאל: מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג - תלמוד לומר 'וחי בהם' - ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא - תלמוד לומר 'ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי' -

רבי יוחנן מחדש אליבא דרבנן דעלית בית נתזה, שהסכימו שעל עבודה זרה יהרג ואל יעבור, היינו לא רק עבודה זרה ואפילו בצינעה, אלא כל המצוות כולן, ואפילו מנהג של ישראל, "לשוני ערקתא דמסאנא", אם כופים על יהודי לעבור עליהם בפרהסיא (דהיינו בפני עשרה יהודים), זה בגדר קידוש השם ויהרג עליהם. וכן בשעת גזירת המלכות, כלומר, לא כפיה של איש פרטי, אלא גזירה כוללת של המלכות, גם אז יהרג ואל יעבור אפילו על מנהג של ישראל, ואפילו בצינעה. כל זה כלול בערך של קידוש השם שהוא עמוק יותר מהערך של "וחי בהם", והוא מחייב מסירות נפש על כל המצוות ואורחות היהדות.

הגמרא ממשיכה ומחדדת עוד יותר את ההגדרה, ושואלת: "והא אסתר פרהסיא הואי? (ברש"י: ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה לקטלא). אמר אביי: "אסתר קרקע עולם היתה" (רש"י: "אינה עושה מעשה, הוא עושה בה מעשה"). רבא אמר: "הנאת עצמן שאני" (רש"י: "שאינן העובד כוכבים מתכוין להעבירו מיראתו, אלא להנאת עצמו מתכוין, שאני, ואין כאן חילול השם ליהרג על כך")

נמצאנו למדים מכאן שני גדרים נוספים במציאות של קידוש השם. אביי מחדש שכאשר אינו עושה מעשה, אף שישנה מציאות של חילול השם כיון שהמעשה נעשה בפרהסיא או בידיעת הציבור, אבל הוא שאינו עושה מעשה אינו מחלל את השם בעצמו, ולכן אין צריך למסור עצמו למיתה ויקיים "וחי בהם"! רבא מחדש שכאשר הגזירה אינה להעביר על דת, אלא משום הנאת עצמן, אין בזה גדר של קידוש השם ואפילו בפרהסיא לא ימסור עצמו למיתה ויקיים "וחי בהם ולא שימות בהם".

הר"ן בחידושו לסנהדרין (ד"ה והא אסתר) מביא את דעת הריב"ם כדעת תוספות, ומביא את סברת התוספות שבסנהדרין, ומוסיף וטוען, שלדעת ריב"ם רבא חולק על אביי ולכן הוא מתרץ את קושיית 'והא אסתר פרהסיא הוא' בתירוץ אחר. אמנם לפני כן מביא הר"ן שיטה דומה לשיטת ר"ת ושם הסביר, שרבא לא בא לחלוק על אביי, אלא רק להוסיף על דבריו שגם במקום שהיא עושה מעשה, אם זה להנאת עצמו של האונס ואין זה איסור עריות דאורייתא אלא איסור בעילת גוי, ואינה חייבת במסירות נפש; אך גם רבא מסכים, שכשאינה עושה מעשה אין חיוב מסירות נפש, גם במקום של קידוש השם. כלומר, לדעת הר"ן - לפי שיטת ריב"ם - רבא חולק על אביי, ואינו מקבל את דעתו שבמקום שאין עושה אין חיוב קידוש השם, ואילו לדעת ר"ת הוא כן מקבל את סברת אביי.

מסירות נפש כשאין חיוב

מה הדין באדם שלא היה חייב למסור את הנפש לדוגמא במקרה שאמרו לו שזרקו אותך על מישוהו ואותו אדם ירהג (שבמקרה כזה כידוע שלא חייב למסור את נפשו), במידה והוא בחר למסור את הנפש בשביל השני האם הוא נחשב כהורג את עצמו?

איתא ברמב"ם (יסודי התורה ה,ד):

"כל מי שנאמר בו יעבור ואל ירהג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו וכל מי שנאמר בו ירהג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם ואם היה בעשרה משראל הרי זה קידש את השם ברבים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ועליהם נאמר אספו לי חסידים כורתים בריתי עלי זבח וכל מי שנאמר בו ירהג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם ואם היה בעשרה משראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההוא מפני השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר [מכאן לא נמצא בגרסת שבת פרנקל] אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם."

הנה במקרה של אדם שהיה צריך למסור נפש ולא מסר, מצינו דעות חולקות על הרמב"ם. תוספות מסכת עבודה זרה (כו): כותב:

"ואם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות - רשאי. כמו ר' אבא בר זימרא דירושלמי, שהיה אצל עובד כוכבים, א"ל: אכול נבלה ואי לא קטלינא לך. א"ל: אי בעית למיקטלי קטול. ומחמיר היה, דמסתמא בצנעא הוה."

והוסיף הרא"ש עבודה זרה (ב):

"ומסתמא בצנעא היה, בבית עובד כוכבים, אלא שרצה להחמיר על עצמו".

מסביר המראה פנים על הירושלמי (סנהדרין ג) את הרמב"ם לשיטתו:

"אלו הוה ר' בא בר זמינא שמע מיליהון דרבנן מיזל הוה. הרי משמע להדיא מהכא, דמן הדין אסור להחמיר על עצמו במקום שאמרו - יעבור ואל יהרג. וכגון הכא. דמסתמא בציניעא היה בביתו של העובד כוכבים. ור' בא בר זמינא החמיר על עצמו, משום שלא שמע מיליהון דרבנן דלעיל. והיינו דקאמר ר' מנא, דעכשיו היה לטובתו שלא שמע זה הדין. שאילו שמע, היה עושה כמיליהון דרבנן, ולא היה מחמיר על עצמו. והיה נהרג מהעובד כוכבים הזה, שהיה מתכוין לכך. ומכאן סייעתא גמורה לדברי הרמב"ם ז"ל, שכתב בפ"ב מיסודי התורה הל' ד': כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר - הרי זה מתחייב בנפשו.

והתוס' (בפ"ב דע"ז כז: ד"ה יכול אפי' בפרהסיא וכו'), כתבו להביא ראיה מכאן, שאם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות רשאי. כמו שר' בא בר זמינא החמיר על עצמו. וכ"כ הרא"ש ז"ל שם. וזהו קשה, דגמרי מר' בא בר זמינא, ובהדיא מסיק ר' מנא לאו הכי. וקאמר דמזלו היה דלא שמע הדין.

ולפי הגי' מיכל הוה, פשיטא דמוכח דאין רשאי להחמיר על עצמו. וכבר כתבתי בכמה וכמה מקומות, שדרכו של הרמב"ם לתפוס המסקנא דהאי תלמודא, כדתפסו הפוסקים ז"ל ללמוד ממסקנת תלמודא דילן ולא מדברי היחיד. ור' מנא בתראה דהאי תלמודא, כדמוכח מכמה מקומות. ועוד, דמיליהון דרבנן הוא דקאמר.

וכן הביא הנימוקי יוסף בסנהדרין (יה):

"...וכל היכא דאמרי' יעבור ואל יהרג, אין לו למסור עצמו למיתה על קדושת השם. ואם מסר, הרי זה מתחייב בנפשו.

אבל אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה. כדי שיראו העם, וילמדו ליראה את השם לאהבו בכל לבם.

והיינו דאמרינן (פסחים נג): מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו את עצמן לכבשן האש? פירוש, ולא השתחוו לצלם, שהרי לאו ע"ז היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא; אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה ע"ז, היה קדוש השם במה שעשאו.

ואמרינן נמי במדרש: מה לך יוצא ליסקל? שמלתי את בני. מה לך יוצא ליצלב? שנטלתי את הלולב. דמשמע, שהיו מוסרין עצמן על קדושת השם לפני משורת הדין. דודאי לא היו מחוייבין בכך אפילו בשעת הגזירה, כיון שבידם להעביר ולבטלם. אלא דאפ"ה היו נהרגין, מפני שהיתה השעה צריכה לכך.

יש לחקור בדעת הר"מ, אי בעבר ולא נהרג הריהו עובר באמת על איסורא דג' עבירות ורק לענין חיוב עונש מהני ליה דין אונס לפוטרו, או דבאמת מהני דין אונס להפקיע מכאן כל עיקר האיסור דג' עבירות ולא קעבר אלא אמצות קידוה"ש.

עוד במסירות נפש

אביזריהו דעריות

איתא ברמב"ם (איסור"ב ה ט):

"מי שנתן עינו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות."

מקורו של דין זה נמצא בגמרא בסנהדרין (עה):

"אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לכו טינא. ובאו ושאלו רופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה? - ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר? - ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר: אשת איש היתה, וחד אמר: פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה - שפיר. אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי? - רב פפא אמר: משום פגם משפחה. רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות"

לדעת הר"ן ועוד ראשונים ואחרונים רבים, המעשים הללו (עמידה לפניו ערומה ודיבור עימה מאחורי גדר) כלולים באיסור לא תעשה "לא תקרבו לגלות ערוה", ואיסור זה נחשב לאבזריהו של גילוי עריות, ולכן דינו שימות ואל יעבור.

לדעת הרמב"ם ועוד ראשונים, פעולות של תאוה הקשורות והמעוררות ליחסי אישות, כמו חיבוק ונישוק - אסורות גם כן מדאורייתא באיסור "לא תקרבו", ולכן אף בהן הדין הוא שייהרג ולא יעבור כדין אבזריהו של גילוי עריות. מאידך, יש אומרים שהאיסור לדבר עימה מאחורי גדר הוא מדברי חכמים, והוכיחו מכך שגם איסור מדברי חכמים שמסתעף מאיסור התורה של "לא תקרבו", בכלל דין ייהרג ואל יעבור. לדעה אחרת, אין להשליך מאותו מעשה על מקרים אחרים, משום ששם אותם אדם גרם לעצמו לחלות, כיוון שנתן עיניו באותה אישה,¹ או משום ששם רפואתו היא מעצם ההנאה מהערוה, אך במקרים שכופים על האדם לעבור על "לא תקרבו" או שיהרגו אותו - יעבור ואל ייהרג.

מסירות נפש על לימוד תורה

הנה מצינו בברכות (סא:) שאם גוזרים על עצם לימוד התורה אנו צריכים למסור את נפשנו:

"תנו רבנן: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה. בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה! ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתנתו על אחת כמה וכמה! אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה 'כי הוא חייד וארך ימיו' - כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה - על אחת כמה וכמה. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס! מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה? ממתים ידך ה' ממתים וגו'! - אמר להם: חלקם בחיים. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא.

מסביר המהרש"א שם:

"יש לך אדם כו'. ר"א נמי לענין נטילת נפש קאמר כדמוכח בפ' בן סורר (עד) ורע"ק דאמר בכל נפשך אפילו נוטל כו' לפרושי לדברי ר"א קאתי. וכו' ודע, דעיקר קרא בעבודת כוכבים איירי. כפירש"י בהדיא פרק בן סורר וז"ל: ואהבת את ה' וגו' שלא תמירנו בעבודת כוכבים, דאהא דאמרינו התם בג' עבירות יהרג אדם ולא יעבור, חשיב עבודת כוכבים ויליף ליה מהאי קרא דבכל נפשך. וש"ד וג"ע יליף מכי כאשר יקום וגו' ע"ש. ובעובדא דרע"ק דשמעתין דמסר נפשו על ביטול תורה, היינו בשעת השמד; כדאמרינו התם, דבשעת השמד אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ועוד, דר"ע בפרהסיא הוה, כדאמר מקהיל קהלות ברבים; ובפרהסיא אמרינו התם - דאפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ובזה יפול קושית הרא"ם על פירש"י בפרק בן סורר, שפירש דבכל נפשך מיירי בעבודת כוכבים בלבד. היינו, שלא תמירנו בעבודת כוכבים. ובחומש פירש סתם דכן הוא בכל המצות; דלאו קושיא היא. דהתם בגמרא - אפילו בצנעה ואפילו שלא בשעת שמד איירי, ודוקא בעבודת כוכבים; אבל בפרהסיא, א"נ בשעת השמד - בשאר מצות נמי איירי האי קרא דבכל נפשך, דיהרג ואל יעבור, כדאמר נמי התם. וכדמסיק הכא בעובדא דרע"ק, שאמר - ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?! ולפי דברי התוס' שכתבו בפרק אין מעמידין ע"פ הירושלמי, דאם רצה אדם להחמיר על עצמו - אפילו בשאר מצות שרי; איכא למימר, דר"ע נמי מחמיר על עצמו היה. ואפשר שזהו שאמרו ליה תלמידיו: רבי, עד כאן? דהיינו, וכי עד כאן חייב אדם למסור עצמו גם בשאר מצות? והשיב להם: כל ימי הייתי מצטער כו', ורצוני בכך להחמיר על עצמי אפילו בשאר מצות. ודר"ק."

צ"ל שיחיד צריך למסור את נפשו בשביל התורה כי התורה היא זאת שנאמר עליה שהיא תורת חיים, והעולם לא יכול להתקיים בלעדיה, וכן בשביל כלל ישראל צריך לעבור עבירה או למסור נפש כדי שהעולם ימשיך להתקיים בשביל עמ"י שמקיים את התורה.

סיכום

רבה אמר שהיה גזירה שבתולה הנשאת ביום הרביעי תיבעל להגמון תחלה, הגמרא אמרה שזה לכאורה לא סכנה אלא אונס. והשיבה הגמרא: שיש סכנה משום דאיכא צנועות דמסרן נפשיהו לקטלא ואתיין לידי סכנה.

שאלה הגמרא: שצריך "לידרוש להו דאונס שרי" שאלו התוספות איך אמרה הגמרא שבאונס מותר להן להיבעל, והרי למדנו במסכת סנהדרין, שעל ג' עבירות חמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, יהרג ואל יעבור אם אונסים אותו ואפילו בצינעה, וכמו ברציחה שממנה למדנו לעריות, וכאן זה גילוי עריות.

תוס תירצו: א. בשם ר"ת דבביאת נכרי אין איסור ערוה ואין דינה יהרג ואל יעבור, היות וביאתם כביאת בהמה. ב. דכיון דקרקע עולם היא אין עליה איסור עריות. והסיקו מכך שישראלית שהמירה דתה וחיה עם גוי, מותרת לאותו גוי לכשיגיייר, מכיוון שביאתו כביאת בהמה.

הרא"ש מקיים את דברי ר"ת, אך מטעם אחר מתוך זה שכתוב בפסוק "ונטמאה ונטמאה" לומדת הגמ' בסוטה (כו). שא"א שבגדה בבעלה אסורה לבעל ואסורה לבעל אבל צ"ל שזה רק איפה שהיא אסורה עליו מדין זה שיש לה בעל, ובלא איבור זה היתה מותרת לו, אבל גוי שהיא אסורה עליו בכל מקרה מדין שהוא גוי גם אם לא הייתה נשואה, לא ניתוסף בה איסור לבעול בביאתו. זאת אומרת שלשיטת הרא"ש כל מה

שאמרנו שאסורה לבעל אסורה לבועל זה רק אם היא אסורה לבועל מכוח הבעל, אבל מקום שעצם ה"ונטמאה" הוא לא מכוח הבעל, האישה לא אסורה על הבעל.

הפנ"י בסברת ר"ת כותב דכיון שאין חייבין מיתה על ביאת עובד כוכבים ולא הוי בכלל מות יומת הנואף והנואפת א"כ לא הוי בכלל גילוי עריות וסמך אהאי סברא דרחמנא אפקרא לזרעיה אלמא דכביאת בהמה חשיב וא"כ אינו בכלל גילוי עריות כדקיי"ל אין זנות לבהמה ונהי דאשה המביאה בהמה עליה חייבת מיתה היינו מגזירת הכתוב ולעולם שאין זה בכלל ג"ע.

וכן תרומת הדשן (ח"א ס' רי"ט) כתב דדוחק גדול לומר דהר"ת לא הרגיש בכל אותן ראיות המפורשות במתני'.

בחידושי ר' שמואל עמד על סברת תרומת הדשן ואמר שביאת גוי היא כביאת בהמה לגבי זה שלא חשיב צד בועל כי מעשה ביאה משתי צדדין באמת יש פה לכאורה, אבל מכיוון שהוא גוי אז אנחנו לא מחשיבים את זה, ז"א אם נדון על חפצא של מעשה הביאה עצמו וודאי שזה נחשב מעשה ביאה שהרי אדם ממש עושה את זה, ופה אין את הדימוי לבהמה כי יש פה צד בועל. וזה מה שאומר רבינו תם שרחמנא אפקרייה לזרעיה דגוי. ולכן אינה נאסרת לבועל אלא לבעל, כי מדין זנות היא אסורה על בעלה אבל מדין בעילה היא לא נחשבת שנבעלה אז היא מותרת לבועל כי לא שייך כאן אשת איש.

הגמ' בניזיר (ג:) ויבמות (קג.) אומרת שגדולבה עבירה לשמה ומביאה ראייה מיעל שבורכה. התוס' שם ביארו דהיתר של יעל לא משום הצלת ישראל היה, אלא משום דקרקע עולם הוא. אך התוס' סתרו דבריהם בסנהדרין, ויישבנו את זה בגוף המאמר.

והוסיפו התוס', דגבי יעל אין לומר דקרקע עולם היתה, דלא היתה אנוסה כלל שהרי סיסרא בורח היה ולא היה רשאי לאונסה כלל, אלא ביקש שתחביא אותו והיא זו ששידלתו לביאה. אך לא ביארו לשיטתם מה היתר היה ליעל אשת חבר הקיני לעבור על איסור חמור דערוה דיהרג ואל יעבור. ולכאורה צריך לומר, כמו שמשמע מהתוס' אצלנו דיעל התכוונה להצלת ישראל ולפיכך לא עברה כלל על איסור ערוה, אלא שהקשו למה משבחה הכתוב כיון שנהנתה מעבירה.

ובחידושי הר"ן שם מבואר, דאין קרקע עולם היתר כלל, אלא סיבה שאין האשה מצווה למסור נפשה, שהרי בלא"ה בידם לעשות בה ככל חפצם ויבעלוה באונס, ומה לה כי תלחם ותתנגד כאשר ימסרוה ויבעלוה על אפה ועל חמתה. ולדבריו ברור דביעל א"א לומר שלא עברה על איסור ערוה משום דקרקע עולם היא, דהלא היא אשר הביאה לידי עבירה עם סיסרא, ולא היה כאן ביאת אונס ע"י אחרים, וע"כ דהיתר היה משום הצלת כלל ישראל. וכמש"נ בדעת התוס' בסנהדרין, ולא סמכו על שיטת ר"ת שרבים חלקו עליו דביאת עכו"ם אין בה איסור ערוה.

אלא שצ"ע לפי"ז בדברי התוס' בסנהדרין, דא"כ מאי קשיא ליה לגבי אסתר, והלא גם אסתר כיוונה להצלת ישראל. ואפשר דגבי אסתר היה זה הצלה רחוקה ולא הותר איסור ערוה אלא בהצלה קרובה וישירה כמו ביעל שהתכוונה להרוג את סיסרא מתוך שכרותו.

דנו גם במחלוקת רמב"ן ראב"ד, וברמב"ם במקרה של אדם שהיה צריך למסור נפש ולא מסר מצינו דעות חולקות על הרמב"ם. הבאנו עוד מקורות למסירות נפש כדי לבאר מתי צריך אדם צריך למסור את נפשו בשביל חבריו, בשביל הכלל ובשביל התורה.